

ЭШИТИШДА НУҚСОНИ БЎЛГАН БОЛАЛАРДА КИТОБХОНЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ КОРРЕКЦИОН- ПЕДАГОГИК ТИЗИМИ

Азимова Дилноза Шерзодовна

Низомий номидаги ТДПУ тадқиқотчиси

Аннотация: Эшитишда нуқсони бўлган болаларда китобхонлик компетенциясини шакллантиришда ахборот кутубхона марказларининг ўрни. Кутубхона муассасаларида имконияти чекланган китобхонларга хизмат кўрсатиш муаммо сифатида ҳамда уни бартараф этиш йўллари келтириб ўтилган. Кутубхона фаолияти орқали болаларни китоб билан таништириш ҳамда уларнинг китобхонлик компетенциясини шакллантириш моделлари таҳлил этилади.

Калит сўзлар : Заиф эшитувчи бола, кутубхона, китобхонлик, муаммо, асар, китобхонлик компетенцияси, саводхонлик даражаси, маънавий иммунитет, фикрлаш ва хотира, “инклюзив ўқув-зал”, имо-ишора тили.

Бир қатор сабабларга кўра кўпчилик кутубхоналарда заиф эшитувчи шахсларга хизмат кўрсатишга жиддий эътибор берилмайди. Эшитишда нуқсон борлик жамиятда, "кўринмас ногиронлик" билан боғлиқ, чунки заиф эшитувчи одамлар тасодифий кузатув натижасида “кар” деб тан олинмайди ва улар соғлом деб қаралган катта жамоага қўшилиб кетади. Бундан ташқари, туғилишдан ёки эрта ёшдан эшитишда нуқсони бўлган инсонлар кўпинча ўқишда қийинчиликларга дуч келишади ва китобхонлик компетенцияларининг етарли эмаслиги бунинг оқибатида кутубхоналардан фойдаланмаслик тенденциясига эга. Бироқ, кутубхоналар хизматлари заиф эшитувчилар учун очиқ бўлишини ва улар кутубхоналар кўрсатиши мумкин бўлган хизматлардан хабардор бўлишини таъминлашга масъулдирлар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев «Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишлари»га бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида таълим, илм-фан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатини амалга ошириш юзасидан қатор вазифаларни белгилаб берди. Булар қаторида ўқувчи-ёшларнинг бадиий, илмий, тарихий адабиётларни ўқишга бўлган қизиқишларини шакллантириш борасидаги қуйидаги фикрларини келтириш мумкин: «Ҳозирги пайтда ҳаммамизнинг олдимизда жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган масала, яъни китобхонликни кенг ёйиш ва ёшларимизнинг китобга бўлган муҳаббатини, уларнинг маънавий иммунитетини янада оширишга қаратилган ишларимизни янги босқичга олиб чиқиш вазифаси турибди»[1].

Шунингдек, адабиётшунос Сафо Матжонов таъкидлаганидек, «Илмий асарлар ғафлат ва жаҳолатдан қутқарса, бадиий асарлар дағаллик ва разолатдан халос этади. Униси ҳам, буниси ҳам кишиларнинг маърифатли, бахт-саодатли бўлиши учун баб-баравар фойдали ва зарурдир»[1]

Кутубхона фаолияти орқали болаларни китоб билан таништириш, уларнинг китобхонлик компетенциясини ошириш болалар саломатлиги ҳолатини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Аммо эшитишда нуқсони бор болалар учун тўсиқларни бартараф этишнинг муҳим ижтимоий муаммоси мавжуддир.

Моделни ишлаб чиқишнинг долзарблиги шундаки, эшитишда нуқсони бор инсонларга хизмат кўрсатишнинг улар билан мулоқот ўрнатиш кўпинча қўшимча куч, билим, сабр ва (мавжуд бўлса) технологик воситаларни талаб қилади. Эшитишда нуқсони бор китобхонларнинг ахборот ва бўш вақтга бўлган эҳтиёжларини яъни китобхонлик компетенцияларини максимал

даражада ривожлантириш болалар саломатлиги ҳолатини ҳисобга олган ҳолда амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

- Замонавий кутубхоналарга мос равишда инклюзив жамият вакиллари учун ўқув заллари йўқлиги;

- кутубхона ўқув заллари эшитишда нуқсонли бор китобхонлар учун тушунарли белги, расмлар билан жиҳозланмаганлиги;

Бунда, молиявий жиҳатдан имконият камлиги сабабли замонавий кутубхоналарни зарур техник воситалар билан жиҳозлашнинг етишмаслиги ёки етарли эмаслиги сабабли заиф эшитувчи инсонларнинг маълумотлардан фойдаланиш муаммоси билан олдиндан белгилаб қўйилган.

Юқоридаги муаммолардан келиб чиқиб фаолият олиб борувчи ахборот кутубхона муассасаларининг эшитишда нуқсонли бор китобхонлар учун хизмат кўрсатиш самарадорлигини ҳамда сифатини ошириш мақсадида тегишли йўл-йўриқлар таклиф этилади. Жумладан:

- Ахборот кутубхона маркази ичида “инклюзив ўқув зали” ташкил этиш, шунингдек эшитишда нуқсонли бор шахсларни китобхонлик компетенцияларини тизимли шакллантириш;

Шаҳримиз кутубхоналари ичида “инклюзив ўқув зал” ташкил этиб, юқорида таъкидлаб, таъриф бериб ўтилганидек имконияти чекланган китобхонлар сафини янада кенгайтириш ҳамда уларнинг китобхонлик компетенциясини шакллантиришда “йўл харитаси” сифатида йил давомида режаланган махсус тадбирлар, учрашувлар, китоблар кўргазмалари орқали давомли таништириб боришни назарда тутлади.

Зеро, китобнинг инсон ҳаёти, кишилиқ жамияти маънавий тараққиётидаги беқиёс ўрни қадимдан маълум. У дунёни таниш, билим бериш билан бирга гўзалликка муҳаббат уйғотиш, ундан завқланиш, ёвузликдан нафратланиш туйғусини ривожлантиради. Китоб ўқувчида дунёни англаб олишда кўмак бериш билан бир қаторда унинг илмий дунёқарашини

шакллантиради, ижобий характерни таркиб топтиради, ҳаёт ва турмуш зиддиятларини қандай қилиб ечиш йўлларини ўргатади. Бу хислатларни эгаллаб олган ҳар бир ўқувчи юксак маънавиятли шахс бўлиб камолга етади[2].

Педагог ва кутубхоначиларнинг ёшларни китобхонлик компетенциясини шакллантириш одатда қуйидаги йўналишларда тизимли амалга оширилади:

- 1) Шаклланиб бўлган китобхонлик компетенцияси – уларни аниқлаш, баҳолаш ҳамда такомиллаштириш;
- 2) Шаклланиб бўлмаган янги китобхонлик компетенцияларини уйғотиш, ўзлаштиришга қўмаклашиш ҳамда мустақамлаш;
- 3) Шаклланиб бўлган лекин ҳоҳиши бўлмаган китобхонлик компетенцияларига қарама-қарши янада қизиқарли компетенцияларга алмаштириш ёки уларни ўрнига янги компетенцияларни яратиш, қайта тарбиялаш ва уни ўзлаштиришдан иборат.

- аҳолининг ушбу тоифасини улар учун адабиёт олами билан боғловчи ва ахборот олишнинг энг муҳим нуқтаси бўлган кутубхона билан таништириш;

Ахборот кутубхона муассасаларида махсус мактаб ўқувчиларига керакли ахборотларни етказиб берувчи нашрлар жамланади, сақланади, китобхонларга етказиб берилади ва тарғиб қилинади. Демак, мутолаа олами билан боғловчи - кутубхона махсус мактабларда дарсларнинг сифатли ва самарали ўтилишига, ўзлаштирилишига мураббий, кутубхоначи ва ёшларни мустақил билим олишига, ўқишига катта таъсир кўрсатади. Кутубхонадаги ёшларнинг талаб ва эҳтиёжига, қизикишига мосланган китоб фонди жамланиб, керакли ва зарур манба ҳамда ахборотларни тез, осон етказиб бериш йўллари, усул ва воситаларини махсус мактаб ўқувчиларига таништириш тадқиқотда кўзланган мақсадга эришиш кафолатидир.

Ахборот манбаи бўлмиш кутубхона мустақил ҳолда қизиқтирган соҳа бўйича китобларни танлаш ва китобдан ўзига керакли маълумотни олиш йўллари, ўқилган манбалари устида фикр юритиш ва унга ўз муносабатини билдиришни, шу билан бирга китобларни тартибли равишда мутолаа қилишни ўргатувчи муассасадир. Кутубхоналар ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш орқали эшитишда нуқсони бор болаларнинг дунёқарашини такомиллаштириши, уларни ҳаётни тўғри тасаввур этишга, сиёсатда, фан-техникада, бадиий ижодиётда, барча амалий фаолиятда ишончли йўл кўрсатувчи, маслаҳат берувчилик вазифасини бажариши керак. Инсонни дунёқарашини шаклланишида турли билим соҳаларини ўзлаштирганлик алоҳида аҳамиятга эга. Турли билим соҳаларидан хабардор бўлиши китобхонни табиатга ва атроф – муҳитга, ўзи яшаётган жамиятга, одамларга ва бошқаларга ижобий муносабатни шакллантиради. Шахсни ҳар томонлама камол топиши унинг маънавий камолотга бориб тақалади. Инсонни турли соҳалардан: техника, сиёсат, табиатшунослик, санъат ва бошқа соҳалардан маълум бир билимларга эга бўлиши уни маънавий тараққий этишига асос бўлади. Эшитишда нуқсони бор болаларнинг ҳар томонлама камол топиши бу - китоб ўқиш жараёнида ахборотни ўзлаштириши асосида ривожланиб боради[3].

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартибинтизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. / Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза, 2017 йил 14 январь. – Т.: «Ўзбекистон», 2017. -47-б.
2. Матжонов С. Мактабда адабиётдан мустақил ишлар (ўқитувчи учун методик қўлланма.). – Т.: «Ўқитувчи», 1996. -37-б.
3. Ахборот-кутубхона хизмати: Назарияси ва методикаси/ Тошкент-2007